ІІ Всеукраїнська науково-практична Інтернет-конференція «ГУМАНІТАРНИЙ ВСЕСВІТ: ЛЮДИ, ІДЕЇ, ПОДІЇ»

Секція: КУЛЬТУРА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

О.М.Шерман,
доктор політичних наук, доцент,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

МОЖЛИВИЙ СВІТ СТІМПАНКУ ЯК СУБКУЛЬТУРНЕ ЯВИЩЕ

Серед філософських ідей XVII-XVIII століття однією з найцікавіших уявляється логічна концепція множини можливих (уявних) світів, розроблена великим німецьким філософом Г.Лейбницем. Відповідно до його вчення, все, що можна уявити, має своє буття, хоча далеко не все існує. Будь-яка ідеальна конструкція нашої свідомості наділена буттям за умови, що вона не містить внутрішнього протиріччя. Божественний розум, так само як і людський, містить варіант нескінченної множини світів, хоча той, що існує в реальності, є найкращим.

Остання теза, попри її онтологічний оптимізм, знайшла розуміння далеко не у всіх сучасників Лейбниця. Найвідомішим сатиричним спростуванням її є відома повість Вольтера «Кандід», головний герой якої, безперервно потрапляючи у різні халепи, продовжує вірити у справедливість світобудови і не втрачає оптимізму щодо «найкращого з усіх світів».

Однак у XX столітті пошуки Лейбниця були продовжені: в наш час теорія можливих світів розробляється стосовно мовознавства і літературознавства. У загальних рисах можливий світ інтерпретують як можливий стан справ, або як

можливий перебіг подій. «Семантика можливих світів як об'єкт лінгвістичного дослідження розуміється як ментальний світ, матеріалізований у мовному знаку. Визнано, що, на відміну від реального світу, можливі світи існують у вигляді мовної модальності» [1, с.38].

Зрозуміло, що мовна модальність можливих світів реалізується у формі висловлювань або тексту/текстів, найвідомішими з яких є тексти літературної класики. Коли літературознавці говорять про «світ Шекспіра» чи «світ Достоєвського», мова йде про буття сукупності можливих існувань (і істот), які для діють на рівних у свідомості читачів і критиків. Якщо протягом століть величезна кількість людей обговорює вчинки Гамлета, сперечається, розмірковує, висловлює емоції тощо, марно заперечувати його існування, хоча в цьому, реальному світі *такий* принц ніколи не жив. Постмодернізм з його потягом до гри і розмиттям меж реального-можливого-припустимого відкрив нові можливості перед творцями можливих світів, виводячи ментальні конструкції на принципово інший рівень.

Показовим симптомом є поширення серед широкої аудиторії жанрів альтернативної історії – не лише художніх текстів, але й науково-популярних творів, заснованих на принципі «що було би, якби…». Створено можливі світи, в яких, наприклад, в Другій світовій Велика Британія опиняється на стороні нацистської Німеччини; в яких Німеччина та її союзники перемагають; в яких взагалі не було Другої світової війни і т.д. Варіантом альтернативної історії можна вважати і спроби вибудувати таку версію розвитку людства, в якій технічний прогрес спирається на інші носії енергії – наприклад, на пар.

Можливий світ, в якому широко використовуються технології парових машин, що замінюють електроніку, отримав назву **стімпанк (**або паропанк) – від steam + punk, «пара» + «протест, конфлікт». Сам термін виник наприкінці 1980-х, як вважають – маловідомим письменником Кевіном Джетером.

Стімпанк поділяється на ряд піджанрів: 1) альтернативно-історичний, який стилізовано під світ XIX- початку XX століття; 2) фентезійний, дія якого відбувається в абсолютно вигаданих світах, де парові машини благополучно співіснують із магією та звичними для фентезі істотами; 3) «стоунпанк», який

моделює гротескний світ, де сучасні реалії проектуються на технологічний рівень кам'яної доби; 4) «сандалпанк», що зображує античний світ, в якому відбувся неможливий технічний прорив; 5) «міддлпанк» і «клокпанк» - те саме, але стосовно Середньовіччя, Відродження і бароко; 6) «ретро-футуризм» — зображення світів, де за примхою історії реальна або фантастична технологія минулого відіграє домінуючу роль в майбутньому; але класичні всесвіти стімпанку стилізуються авторами під Америку або Європу (насамперед Англію) другої половини XIX століття, епоху раннього капіталізму з характерним фабрично-міським пейзажем і різким соціальним розшаруванням [2].

Можливий світ стімпанку – похмурий і одночасно привабливий. У ньому люди пересуваються на паромобілях, над містами та ланами летять парожаблі, а морську безодню перетинають парові кораблі та підводні човни. У цьому світі людська природа повертається своєю найбільш тваринною стороною: це світ злочинних пристрастей, спокус та пороків. Те, що вікторіанська Англія намагалася приховати, тут демонструється майже відверто. Божевільні вчені і відчайдушні анархісти, повії і безпритульні, політики і журналісти є повноправними діячами в цьому світі, який прямує до хаосу чи катастрофи.

Цей світ знаходять втілення не лише у слові чи кінообразі (прикладами фільмів у жанрі стімпанку можуть служити **«Ліга видатних джентльменів», «Дикий, Дикий Захід», «Ван Хелсінг»** з Х'ю Джекманом), але й у комп'ютерних іграх, напр., квестах «Syberia» та «Syberia II», іграх **Arcanum: Of Steamworks and Magick Obscura. Alice: Madness Returns** та **Fable 3, Sublustrum** та музиці (серед представників можна назвати «Abney Park», «Voltaire», «Coppelius» та інші. Хоча на думку автора, це мають бути гурти, що грають музику у стилі Нью-Джаз чи Електро Свінг. Наприклад**,** «Caravan Palace» та «Parov Stelar» [3].

Фактично на наших очах можна спостерігати цікаве культурологічне явище: формування нової субкультури. Про завершення цього етапу свідчить, зокрема, видання «енциклопедій» напрямку, таких як англомовна електронна книга «1000 творів стімпанку", в якій на 321 сторінці зібрано 1000 праць

майстрів з усього світу: від скульптур до аксесуарів [4]. Можливий світ стімпанку починає реалізуватися в реальності у формі одягу (рис.1), саморобних іграшок (рис.2), професійних прикрас та аксесуарів (рис.3) тощо. Починають влаштовуватися стімпанк-вечірки та інші заходи. І хоча візуальна складова стімпанку ще не набула такої розповсюдженості, як та ж готика чи естетика гіпі, їй не можна відмовити в оригінальності.

Рис.1
(Зображення взято з сайту http://steampunker.ru/blog/clothes/7732.html)

Рис.2

(Зображення взято з сайту http://steampunker.ru/blog/usersworks/8520.html)

Рис.3

(Зображення взято з сайту http://gothshop.org/style4.html)

Отже, характерна риса субкультур – це спроби перенести можливі світи з мовної модальності у реальну площину, хай і у формі окремих матеріальних елементів. В цьому плані фанати стімпанку нічим не відрізняються від фанатів Толкієна з їх ельфіськими мечами та рольовими іграми. Можна припустити, що потяг до такого роду ментальних ігор є формою задоволення тих потреб особистості, які не знаходять відгуку у реальному житті – від творчої самореалізації до прагнення влади. Ця своєрідна психологічна компенсація, на нашу думку, не містить в собі нічого поганого: головне, аби статус особи у її можливому світі не впливав на поведінку у світі реальному.

Література:

1. Вардзелашвили Ж. «Возможные миры» текстуального пространства / Ж. Вардзелашвили // Санкт-Петербургский государственный

университет и Тбилисский государственный университет. Научные труды. Серия: филология. – Выпуск VII. – СПб-Тб., 2003. – С. 37-45.

2. Стімпанк : [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – Режим доступу до тексту: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%82%D1%96%D0%BC%D0%BF%D0%B0%D0%BD%D0%BA

3. Огляд жанру – Паропанк: На всіх парах! [Електронний ресурс]// Режим доступу: http://www.opengamer.com.ua/ohljad-zhanru-paropank-na-vsih-parah).

4. Dr.Grymm with Barbe Saint John. 1000 Steampunk Creations: Neo-Victorian Fashion, Gear. – Art2011, PDF , ISBN-13: 978-1-59253-691-7.

І.В. Городняк,
кандидат соціологічних наук, доцент,
Львівський національний університет імені І. Франка

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Завдяки бурхливому розвитку засобів масової інформації: телебачення, радіо, друковані видання, Інтернет, соціальна реклама стала одним з інструментів впливу на формування цінностей, та світобачення людини. На сьогоднішній день актуальність досліджень соціальної реклами не піддається сумніву. Питання соціальної реклами активно досліджували О.Аронсон, С.Вагнер, Е.Волкова, І.Голота, О.Курбан, С.Селиверстов та інші. Нажаль в Україні соціальна реклама вважається фінансово невигідною і, як наслідок, є малопоширеною не неефективною.

У найзагальнішому вигляді соціальну рекламу можна визначити як спеціальну інформацію некомерційного змісту про загальнолюдські духовні, моральні, етичні, естетичні, громадські, родинні та національні цінності, традиції, бережливе ставлення до природи та довкілля, здоровий спосіб життя,

екологічну безпеку тощо, яка створюється та поширюється у будь-якому виді та формі й спрямована на досягнення суспільних цілей. Можна вважати що, соціальна реклама – це відносно м'який спосіб впливу на девіантну поведінку окремих прошарків суспільства та зміни їхньої поведінки на прийнятну для громадськості.

Соціальна реклама передає повідомлення, яке пропагує певне позитивне явище, демонструє суспільні орієнтири, зразки для наслідування. Тобто йдеться насамперед про ідеї, які мають певну соціальну цінність і які повинні змінити ставлення суспільства до важливих соціальних питань, а в довготривалій перспективі – сформувати нові соціальні цінності.

Л. Денисенко зазначає, що соціальна реклама - це особливий вид розповсюдження некомерційної інформації, спрямованої на досягнення державою або органами місцевої влади певних цілей. Основним джерелом появи соціальної реклами є сучасне суспільне життя, яке наповнене конфліктними ситуаціями і протистояннями на рівні соціальних груп і тому гостро потребує вирішення на основі творчих стимулів і процесів [1, с29].
Соціальна реклама часто розрахована на широку аудиторію, яку хвилюють загальнолюдські проблеми: боротьба з насильством, охорона природи, здоров'я дітей (і суспільства), наркоманія, СНІД [2, с 4].

На відміну від інших зразків рекламної діяльності, соціальна реклама формує уявлення не про продукт, а про конкретну соціальну проблему, про шляхи її вирішення, про соціально-корисну або соціально-небезпечну поведінку та є індикатором найбільш „кричущих" соціальних проблем.

Зазвичай, така реклама містить конкретну мотивацію до здійснення бажаної соціально-корисної дії. При цьому основна функція соціальної реклами полягає в аналізі соціальної проблеми, з'ясуванні тих соціальних сил, які сприяють її виникненню, і пропонуванні певних заходів щодо виправлення ситуації.

Основна відмінність соціальної реклами від комерційної полягає в меті. У той час як комерційні рекламодавці стимулюють доброзичливе ставлення до того чи іншого товару або зростання його продажів, мета соціальної реклами полягає в залученні уваги до суспільного явища. Метою ролика соціальної

реклами є привернення уваги до певної проблеми, а в довгостроковій перспективі - зміна поведінкової моделі суспільства. Крім цього, цільові аудиторії комерційної та соціальної реклами значно відрізняються: у комерційної реклами - це досить вузька маркетингова група, у соціальної - все суспільство, або значна його частина.

З метою дослідження особливостей змісту та тематики соціальної реклами нами було здійснено контент-аналіз газет та журналів Львівщини за січень-грудень 2012 року.

Аналіз опублікованих статей свідчить про те, що тематика соціальної реклами є досить широка, натомість її можна звести до наступних напрямків:

1. Соціальна реклама здорового способу життя. Сюди можна віднести пропаганду проти паління, зловживання алкоголем, наркотичними та психотропними речовинами, профілактика СНІДу тощо.
2. Соціальна реклама охорони природи та збереження енергоресурсів.
3. Соціальна реклама право- та законослухняності населення. Така реклама передбачає поінформування населення про наявні політичні, економічні, культурні, соціальні та інші права, гарантії та можливості, пропаганду громадянської гідності, соціального захисту та безпеки населення.
4. Реклама соціальних служб та інших подібних закладів, що включає рекламу як самих закладів так і послуг, що вони надають.

Серед найактуальніших проблем, які висвітлювалися в пресі впродовж минулого року є боротьба зі СНІДом, наркоманією та попередження алкоголізму. Дещо менше статей присвячено проблемам злочинності, безпритульності та зниженню рівня духовності в суспільстві.

Слід зазначити, що статей присвячених соціальним проблемам було значно більше в першому півріччі минулого року, натомість у другому півріччі їх кількість значно зменшилася.

Отже, соціальна реклама - це певна інформація будь-якого виду, розповсюджена в будь-якій формі, яка спрямована на досягнення суспільно корисних цілей, популяризацію загальнолюдських цінностей і розповсюдження

якої не має на меті отримання матеріального прибутку. Це вид неприбуткової реклами, направленої на зміну моделей суспільної поведінки, способу життя населення та звернення уваги до проблем соціуму.

Аналіз соціальної реклами в Україні вказує на те, що соціальна реклама є недостатньо поширеною та як наслідок малоефективною. Це, перш за все, обумовлено недосконалістю чинного законодавства; відсутністю належного фінансування та невизначеністю можливих джерел матеріальної підтримки розробників та рекламодавців. Натомість слід пам'ятати, що соціальна реклама є ефективним інструментом позитивного інформаційного впливу, що покликана змінити ставлення населення до соціальних проблем та сприяти формуванню соціальних цінностей.

Література:

1. Денисенко Л. Реклама в нашому житті / Л. Денисенко/ Наука і світ. – 2008. - №8. – С.28-30.

2. Андрусенко А. Соціальна реклама в Україні: здобутки та перспективи / А.Андрусенко // Маркетинг в Україні. – 2009 - №2. – С.4-5.

3. Костенко Н., Іванов В. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики / Н.Костенко, В.Іванов/ Монографія. – К.: Центр вільної преси. – 2003. – 200с.

І.В.Дмитрик, викладач,
Львівський державний університет внутрішніх справ

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ХРИСТИЯНСЬКОГО ГУМАНІЗМУ

Із розвитком суспільства ціннісна орієнтація релігії не стільки забезпечує взаєморозуміння якісно різних між собою релігійно-культурних систем, скільки збільшує для кожної людини міру власної організованості, а також оптимізує власне функціонування в суспільних відносинах, вдосконалює змістові й аксіологічні структури. Зокрема, саме християнська мораль визначає мету

життя людини як християнина і той шлях, яким вона має йти, щоб досягнути заданої Богом цілі.

Сила впливу християнського світогляду має свою особливу природу: основою християнської моралі, котра є інструкцією на всі випадки життя людини, вважається любов як підґрунтя всього християнського життя, зокрема моральності. Об'єктивно пов'язуючи свідомість людини, її свідомість як християнина та правосвідомість, що повсякденно взаємодіють і відображають принципово різні сфери людського буття, кожен може переосмислити власну суть та власне буття.

Християнське богослов'я успішно християнізувало еллінську філософію. Однак цю схему християнство так і не адаптувало, хоча такі спроби і були. Причина в тому, що у світі існує одна річ, яка деякою мірою не ейдетична, якій не можна відшукати відповідного ейдосу: ця річ – людина. Кожна річ створена за образом визначеного ейдосу, а для людини відшукати відповідний ейдос неможливо, тому що згідно з Божественним Одкровенням – людина створена не за образом якогось ейдосу, а за образом Божим.

Отже, якщо людина створена за образом Божим – то це означає, що людина суща і є тим, чим вона є, завдяки своїй причетності не до якогось визначеного ейдосу, а до Самого Бога. Для Східних батьків церкви образ Божий передбачає, насамперед, здатність людини бути причасником Божественного єства. Тому про образ Божий не можна говорити як про деяку властивість людської природи безвідносно до її взаємин з Богом.

Теологічним поглядам на людину характерна зворотна перспектива, порівняно з тією, яку ми спостерігаємо в язичницьких філософів. Якщо для останніх велич людини полягає в тому, що ріднить її із Всесвітом, оскільки сам Космос мислиться як Божественний початок, то християнство вбачає велич людини в тому, що виділяє її зі Світу, з природи. А це, за ученням апологетів церкви, її зображення, створення й існування: людина створена за образом і подобою Божою.

Отже, коли говоримо, що людина створена за образом Божим, то маємо на увазі, що вона здатна віддзеркалювати досконалість Творця. Але хіба світ

загалом не відображає досконалість Творця, хіба ця досконалість показана лише у природі людській? Питання, очевидно, риторичне. Проте, з іншого боку, також очевидно, що людина все ж таки відображає Божественну досконалість, оскільки образ особи Божої є тільки в людині.

Підтримуючи важливість думки про гідність людської особи, релігія вносить у цивілізаційну культуру не тільки особову мотивацію, яка в християнстві виявляється в любові до Христа і взаємній любові, на якій будується все існування Всесвіту. Завдяки цьому будь-яка суспільна, політична і навіть будь-яка інша людська діяльність одержує справжні стимули й імпульси, а також еталонну й допоміжну мотивацію власних вчинків. Божа благодать, яка в кожній релігії «приходить згори», зміцнює внутрішні сили людини, сприяє визволенню її душі від руйнівних сил, підтримує творчі потуги для реалізації найвищих прагнень та цілей.

Християнство, будучи однією з вищих форм релігії, підтримує найтісніший зв'язок із культурою, вказуючи на трансцендентний вимір людини, понадчасові перспективи людського існування, необхідність постійної зміни та вдосконалення, свідчить про підтримку великої цінності людини, визначає ціль розвитку і засоби для її осягнення. Християнський Бог є спільнотою Осіб, які пов'язані між собою узами любові і які мають особовий вимір. За цією релігійною традицією, Бог є найдосконалішою моделлю людських міжособистісних стосунків і, водночас, кінцевою ціллю життя людини. Разом з тим, християнство – єдине релігійне віровчення, у якому не людина «сходить» до Бога, а Бог з милості і доброти своєї «зглянувся» над людиною. Імовірно, що з усіх наявних релігій саме християнству властиве парадоксальне уявлення і розуміння співвідношення божественного та людського, яке не трапляється в інших релігійних системах.

Саме у християнстві людина виступає суб'єктом гріхопадіння й об'єктом Божественного спасіння. Християнство – це безліч сенсів взаємостосунків «Бог – людина», а з цього континууму християнська ціннісно орієнтована пульсуюча свідомість, що відчуває, вибирає ті значення, які співзвучні з потребами, інтересами, сподіваннями, ідеалами конкретно-історичних суб'єктів. Через це в

межах християнського світогляду можливий неоднозначний вибір позицій, «розкид» значень, широкий спектр настроїв, думок, переживань: від уподібнення Бога людині (акцентування на антропоморфізмі й антропоцентризмі) до людини, відповідної Богу (акцентування на теоморфізмі, теоцентризмі і теономізмі).

Природа соціального відчуження особи інтерпретується християнством як порушення єдності людини з Богом, виводиться на основі відходу людини від божественної першооснови. Проте головне призначення людини, на думку богословів, полягає не в соціальній самореалізації, а в прагненні до Бога, в Богоуподібненні. Висока любов і справжня свобода – це духовне життя. Тільки той, хто прагне до здобуття Духу Святого і до Богоспілкування, може бути досконалим. Бог є «силою», яка від самого нутра людини спонукає її активізувати свої людські можливості.

Отже, у контексті релігійного світоспоглядання у відчутті «Бога живого й істинного» людина має справу зі своїм відчуженим трансцендентним єством, яке відокремлюється від неї і представляється як самостійна істота, яка тільки з любові і за милістю своєю дарує людині «особисті» риси, залишає «своє чудове зображення» у «тваринній» природі людини. Більше того, живучи в суспільстві і діючи в замкненій системі людських взаємовідносин, ми найбільше прагнемо до усамітнення та до визнання нашої неповторності. Самоактуалізація як необхідність робити те, що людині доступно, й доростання до величі власної природи через реалізацію особистих потенційних можливостей необхідні для будь-якого людського поступу. У цьому аспекті зв’язок релігії із самоствердженням для багатьох людей визначає спосіб реалізації своїх талантів, даних Богом. Християнська доктрина твердить: усе, що має людина, їй дароване, а сама вона є лише розпорядником, який зобов’язаний відзвітуватися за весь час користування власними можливостями під час земного існування. Часто формування правосвідомості через власну самоактуалізацію, позбавлену такої глибокої мотивації, яку приносить релігія, є лише голослівним гаслом.

Література:

1. Папаян Р. А. Христианские корни современного права / Р. А. Папаян. – М. : Норма, 2002. – 416 с.
2. Хеффнер Й. Христианское социальное учение / Йозеф Хеффнер. – М. : Духовная Библиотека, 2001. – 324 с.
3. Хлебосолов Е. И. Метафизические основы христианства / Е. И. Хлебосолов. – СПб. : Алетейя, 2010. – 178 с.
4. Франк С. Л. Духовные основы общества / С. Л. Франк. – М. : Республика, 1992. – 512 с.

Р.В. Лаврецький,
кандидат історичних наук, доцент,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

СУТНІСТЬ І СКЛАДОВІ ПОНЯТТЯ “ПАТРІОТИЗМ”

Слово "патріотизм" - грецького походження: patris - у перекладі означає "Батьківщина". Вперше слово "патріотизм" з'явилось у період Французької революції 1789-1793 рр. Патріотами тоді називали себе борці за народну справу, захисники республіки, які вели боротьбу зі зрадниками Вітчизни з табору монархістів.

Патріотизм – це любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність заради них на жертви і подвиги.

Шляхетне почуття патріотизму, любов до Батьківщини і відданість їй здавна властиві людям. Це почуття виступало рушійною силою, яка підіймала народ на боротьбу проти чужоземних завойовників і всіх пригноблювачів. В основі патріотизму лежить відданість своєму народу, намагання віддати всі сили для захисту його інтересів. Це одне з найглибших громадянських почуттів, змістом якого є любов до свого краю, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, а також повага до інших народів, їх прав,

свобод та культури. Патріотизм виявляться у практичній діяльності, спрямованій на всебічний розвиток своєї країни, захист її інтересів.

Складовими патріотизму є наступні компоненти:

1. Патріотичне почуття (любов до рідного, тривога, відповідальність за долю Вітчизни).

2. Національна гідність людини.

3. Потреба в задоволенні своїх національних інтересів, у національному самоствердженні.

4. Патріотична свідомість на основі національної свідомості, осмислення своєї громадянської ролі в суспільстві.

5. Національний такт і повага до національної гідності людей інших національностей.

6. Потреба у збереженні і передачі іншим людям вітчизняних духовно-культурних цінностей.

7. Потреба і готовність до діяльності патріотичного змісту.

Поняття патріотизму становить один із принципів моральності. Моральне значення патріотизму визначається тим, що він є однією з форм супідрядності особистих і суспільних інтересів, єднання людини і Батьківщини.

Загалом, патріотизм розглядають як складне явище духовного життя людини і суспільства, які відображаються в особистій та суспільній свідомості, об'єднуючи їх і виступаючи вирішальним чинником усвідомлення людиною загальнолюдських цінностей. У психології любов до Батьківщини відносять до позитивних емоцій, які подають людині сигнал благополуччя.

Патріотичні почуття не виникають у людей самі собою. Це результат довготривалого цілеспрямованого виховного впливу на людину, починаючи з раннього віку. Патріотизм формується під впливом ідеології, способу життя та ідейно-виховної роботи в сім’ї, середній школі, позашкільних закладах, вищій школі, робочому колективі.

Саме зараз, на стадії становлення нашої держави, коли маємо низький рівень свідомості, злиденний матеріальний рівень, низку негативних явищ у

всіх сферах життя, нам необхідно працювати у напрямку формування патріотизму.

Необхідним атрибутом виховання патріотизму є дотримання Конституції України, адже “захист Вітчизни, її незалежності та територіальної цілісності, шанування державної символів України – священний обов’язок для кожного громадянина України”.

Формувати національний патріотизм і духовність без рідної мови, це пуста балаканина, адже кожній тверезомислячій людині відомо, що ніде в світі немає безнаціональної держави.

Лише на основі почуттів патріотизму і національних святинь зміцнюється любов до Батьківщини, з'являється почуття відповідальності за могутність і незалежність, збереження матеріальних і духовних цінностей, розвивається шляхетність і гідність особи.

У справі виховання патріотизму необхідно уникати нав’язаного в радянські часи почуття, як гордість за свою Батьківщину. Серед моральних якостей людини гордість чи гординя, як це трактує християнська церква, плодить національний егоїзм і зарозумілість.

Ми повинні плекати в собі такі почуття, як співчуття своєму народу, котрий віками був позбавлений власної державності та можливості виховувати свою молодь у національно-державницькому дусі.

Саме в традиціях – джерело інтенсивного формування духовно-творчого потенціалу особистості. Багатовікова практика переконує в цьому. Найефективнішою віддача буде тоді, коли в працівника ДСНС викристалізовуватимуться шляхи пізнання від рідного до чужого, від близького до далекого, від традиційного і національного до феноменального і світового.

Найціннішим джерелом патріотизму є перші враження від духовної культури. У вихованні патріотизму першість віддається духовному над матеріальним.

Патріотизм є могутньою духовною цінністю, яка в усі часи мала конкретний історичний національний зміст. Від того, як формуються національна психологія, світогляд, почуття любові до всього материнського,

батьківського, рідного – залежать і почуття патріотизму. Глибоке засвоєння мови, культури, історії рідного народу формує світогляд патріота.

Досвід підказує, що у справі виховання патріотизму ми робимо помилку, коли акцентуємо тільки на його професійному аспекті.

Безперечно, у вихованні патріотизму першість повинна належати формуванню національного світогляду. Саме через національний світогляд як дороговказ в житті кожної людини особа осмислює, визнає і переживає своє місце, призначення та участь у суспільному житті.

В Україні у своєму розвитку патріотизм живиться прогресивними патріотичними традиціями українства, а також кращими зразками патріотичних традицій інших країн і народів, світового демократичного руху, збагачуючи їх історичними здобутками своєї Вітчизни. Утвердження в свідомості громадян України, насамперед молодого покоління, ідей патріотизму, готовності стати на захист істинної демократії, інтересів свого народу має стати сьогодні одним з найважливіших завдань нової системи патріотичного виховання.

Найціннішим багажем історичної спадщини, котрий ми повсюдно через різні засоби повинні втілювати в життя, є козацько-лицарський світогляд. Його найважливішими цінностями були та залишаються Бог і Україна.

Надзвичайно важливим аспектом виховання патріотизму є те, чи самому вихователю притаманне це почуття. На жаль, у силових структурах ця справа віддана на відкуп вчорашнім замполітам, які йдуть полегшеною дорогою, застосовують вчорашні методи, бо самі свідомо не бажають чи не можуть працювати в цьому напрямку. Ще великий французький мислитель Шарль Монтеск'є говорив: "Хто бажає керувати людьми, не повинен гнати їх перед собою, а мусить досягнути того, щоб вони слідували за ним".

Для виховання патріотичних почуттів є багатющий арсенал прикладів: це патріотизм Січового стрілецтва, героїзм і відданість Батьківщині героїв Крут і Базару, любов до України воїнів Великої Вітчизняної війни і лицарів УПА та багато інших. Це – той золотий фонд і неоціненне багатство, які сьогодні повинні бути задіяні в справі виховання істинного патріотизму.

Свідома особистість, яка не хоче відчувати себе перекотиполем чи людиною нізвідки, повинна шукати в історії коріння своєї нації, осмислювати її минуле, знаходити відповіді на багато питань сучасності. Адже, як слушно зауважив відомий філософ епохи Відродження Н. Макіавеллі: “Той хто уважно розглядає минулі події, здатний... передбачати майбутнє і застосовувати ті засоби, якими вже користувались у минулому”.

А скільки історичних постатей має український народ, життя та діяльність яких можуть послужити прикладом для молодого покоління! Недарма ще давньогрецький історик Плутарх, пояснюючи корисність вивчення історії, зазначав: “Вдивляючись в історію, як у дзеркало, я намагаюся змінити на краще власне життя й влаштувати його за прикладом тих, про чиї доблесті розповідаю”.

Для популяризації славного минулого нашого народу ефективними є лекції та бесіди. Вони формують національний світогляд, дають широке поле для роздумів.

Відомий педагог К. Д. Ушинський вважав, що патріотизм є не тільки важливим завданням виховання, але і його могутнім педагогічним засобом. "Як немає людини без самолюбства, писав він, так немає людини без любові до Батьківщини, і ця любов дає вихованню вірний ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з його поганими природними, особистими, сімейними і родовими схильностями". Але патріотизм не має нічого спільного з замиканням людини у вузьких національних інтересах. Справжній патріотизм, за своєю природою гуманістичний і включає в себе повагу до інших народів і країн, до їх національних звичаїв і традицій, до їх самостійності і незалежності і нерозривно пов'язаний з культурою міжнаціональних відносин.

Таким чином, зберегти свою національну свідомість, патріотизм, високі релігійні ідеали – єдиний цілях забезпечення нормальних стосунків у нашому сучасному житті.

Література:

1. Донцов А. В. Формування моральних механізмів поведінки студ. молоді / А. В. Донцов. – Х. : Видавничий дім "Шлях", 2000. – 226 с.

2. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності / / Педагогічна газета. – 2000. – № 6 (72), червень.
3. Лозовой В. А. Нравственная культура личности : содержание и пути формирования : учеб. пособие / В. А. Лозовой. – Х. : Фолио, 2001. – 44 с.
4. Огірко О. Християнсько-етичне виховання молоді : навч. посібник / О. Огірко. – Львів : ЛІ МАУП, 2002. – 210 с.
5. Патриотическое сознание: сущность и формирование / А. С. Миловидов, П. Е. Сапегин, А. Л. Симонов и др. – Новосибирск : Наука, 1985. – 254 с.
6. Петронговський Р.Р. Патріотизм старшокласників / Р.Р. Петронговський // Історія в середніх і вищих закладах України. – 2006, листопад-грудень.
7. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання / К. Д. Ушинський / / Вибрані педагогічні твори в 2 т. - К.: Рад. школа, 1983. - Т. 1. - С. 192-471.
8. Філософія : Навч. посібник / за ред. С. П. Щерби, - Житомир: Редакційно-видавниче державне підприємство "Льонок", 2000. - 416 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих педагогічних закладів освіти / Фіцула М. М. - К: Академія, 2000. - 544 с.
10. Юркевич П. Курс загальної педагогіки з додатками / Памфіл Юркевич ; пер. з рос. Г. Боровської; передмова Р. Піча. – Львів : Логос, 2004. – 256 с.

В.М. Логвиненко,
кандидат філософських наук, доцент,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

МИКОЛА БЕРДЯЄВ І ПРАВОСЛАВНА ФІЛОСОФІЯ

Аналізувати творчий доробок М.Бердяєва досить складно. Його праці завжди мають характер філософський, завжди пов’язані з наріжними проблемами життя, часто тісно сплітаються з проповіддю, спрямованістю в майбутнє. В них завжди є повчальний елемент, М.Бердяєв завжди вчить,

наставляє, викриває, моралізує. Його літературна спадщина вельми багата, в кожній роботі є свій особливий замисел, але у викладі ідей трапляються повторення, неузгодженості, суперечності, впадання у крайнощі. «Дух свободи, який його (Бердяєва) надихав, штовхав його до анархізму в ідейній сфері; моральний пафос, щирий і глибокий, вироджувався в «етику творчості», байдужу до реальної дійсності, персоналізм поступово перетворювався в соліпсизм ... Думаю, що причина цього лежала найбільше в його романтизмі, в його постійній готовності відкидати дійсність (яку він вважає «нестерпною буденністю»)» [5, с.733].

Доволі часто М.Бердяєва трактують як християнського чи православного філософа. Звичайно, у деяких працях, наприклад, «Про достоїнство християнства і недостойність християн», М.Бердяєв виступає палким апологетом християнства. У цій роботі він емоційно переконує, що християнство, як релігія, не винне в тому, що його заповіти не виконують і не здійснюють в житті. Воно є найважчим з поміж інших релігій. Це відбувається через те, що вимоги, які ставить християнство до людини, є самими недосяжними і нездійсненними, найбільш протидіючими людській природі і вимагаючими непосильних жертв. «Християнину вельми важко стояти на висоті своєї віри, свого ідеалу, бо він повинен любити ворогів своїх, нести хрест свій, повинен героїчно чинити опір спокусам світу» [1]. Через це, людство вчинило потрійну зраду християнству. Спочатку воно перекручувало і погано дотримувалося принципів християнства, згодом зовсім відпало від нього і, нарешті, що було найбільшою ницістю, християни почало проклинати свою релігію за те негідне, що вони самі зробили в християнській історії. «Коли критикують християнство, то критикують гріхи і пороки християнського людства, критикують збочення і невиконання Христової істини людиною. Ось через ці-то людські гріхи, пороки і перекручування і відпали від християнства. Той же чоловік перекручує християнство, а потім повстає проти цього збочення, як проти самого християнства. У словах Христа, в Христових завітах, в Священному Писанні і Священному Переданні, у вченні Церкви, в житті святих, ви не знайдете всього того, проти чого заперечують критики

християнства. Потрібно зіставляти ідеальний принцип з ідеальним принципом, реальний факт з реальним фактом» [1]. Цю критику діянь «християн» М.Бердяєв проводить з позиції православного чоловіка підкреслюючи, що в самій організації Католицької Церкви і в богословському вченні, з православної точки зору, були допущені помилки і перекручення. «Православна ж Церква не знала інквізиції, не знала такого роду насильств в ділах віри і совісті, невластивий був їй фанатизм. Насильства у нас виходили головним чином від державної влади. І історичний гріх православної Церкви (з її людської сторони) був в її надто великий підпорядкованості державній владі» [1]. Крім того, М. Бердяєв, розробляючи свою філософську концепцію, використовує християнські ідеї, яким надає нової інтерпретації. Але це не може бути підставою для того, щоб вважати його православним філософом. В контексті православного віровчення багато думок М.Бердяєва, маючи в основі глибокий гуманістичний смисл, є відверто єретичними. Як зазначає, В.Зеньковський, «Бердяєв глибоко пов'язаний з Православ'ям, з усією його духовної установкою. Однак, на жаль, Бердяєву по суті залишився чужим багатющий світ вчень Отців Церкви, – хоча Бердяєв один час і цікавився ним. Але, ввібравши в себе окремі риси Православ'я, Бердяєв не вважав для себе потрібним рахуватися з традицією Церкви ...» [5, с.733].

Мабуть, все-таки, невиправдано називати М.Бердяєва православним філософом. Непідготовленому читачеві може видатися, що М.Бердяєв для православ'я, як Е.Жильсон чи Ж.Марітен для католицизму, які є виразниками офіційної філософії Ватикану – неотомізму.

Тож, не применшуючи місця М.Бердяєва в історії філософської думки, краще розглядати творчість цього мислителя в рамках персоналізму, екзистенціалізму, інших напрямах, без проведення паралелей з православ'ям.

Література:

1. Бердяев Н.А. О достоинстве христианства и недостоинстве христиан / Бердяев Н.А. // [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://krotov.info/library/02_b/berdyaev/

2. Бердяев Н.А. О назначении человека: Опыт парадоксальной этики / Бердяев Н.А. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
3. Бердяев Н. А. Самопознание: опыт философской автобиографии / Бердяев Н.А.; сост., пред., подг. текстов, ком. и указ. им. А. В. Вадимова. – М.: Книга, 1991. – 449 с.
4. Бердяев Н. А. Смысл творчества. Опыт оправдания человека. / Бердяев Н.А. // [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://odinblago.ru/smisl_tvorchestva
5. Зеньковский В. История русской философии. / Зеньковский В. – М.: Академический Проект, Раритет, 2001. – 880 с.

Ю.Ю.Ворохта,
студент 1-го курсу,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: доктор політичних наук, доцент **О.М.Шерман**

ДЕН БРАУН ТА ЙОГО ТВОРИ ЯК ФЕНОМЕН СУЧАСНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Інтерес до творчості Дена Брауна обумовлений насамперед великою популярністю його творів: тільки одна його книга «Код да Вінчі» видана загальним накладом 81 мільйон примірників, а всі його книги перекладені на більш ніж 40 мов і продані у кількості 90 мільйонів екземплярів. Всі твори письменника об’єднані спільним головним героєм – Робертом Ленгдоном, і в середньому їх обсяг сягає близько 500-600 сторінок. Протягом усіх цих сторінок зберігається інтрига, вони викликають зацікавлення, яке важко передати словами – його треба її відчути.

Виникає питання: у чому ж полягає таємниця популярності творів Дена Брауна? Перш ніж аналізувати його твори, наведемо біографію письменника.

Ден Браун народився 22 червня 1964 року у США, у штаті Нью-Гемпшир в інтелігентній сім`ї: батько письменника – професор математики, мати –

професійний музикант. Вищу освіту Браун отримав в академії Філіпс-Екзетер та Амхерст-колледжі. Потім він переїхав до Каліфорнії, де розпочав кар'єру музиканта і записав декілька альбомів. У 1993-му році він повертається у рідний штат Нью-Гемпшир і починає викладати англійську мову в Амхерст-колледжі.

Початок літературної діяльності Брауна припадає на 1998 рік. Його перший роман – «Цифрова фортеця», який розповідає таємниці криптографії та АНБ (Агентство національної безпеки США), стає бестселлером в Інтернеті. Згодом Браун написав ще кілька відомих творів, серед яких «Код да Вінчі» та «Янголи та демони». Головна тема романів Брауна – історія та християнство, суспільні таємниці, символіка, змови. Браун на своєму сайті зазначає, що його твори не є антихристиянськими, а його «Код да Вінчі» – «розважальна історія, яка сприяє духовному обговоренню і дискусії» [1].

Остання на даний час книга Брауна «Втрачений символ», в якій розповідається про таємницю франкмасонів, вийшла 2009 року. Головний герой цієї книги також Роберт Ленгдон, а дія відбувається у Вашингтоні. Лише перший наклад англійською мовою нового роману склав близько 7 мільйонів примірників.

Провідні літературні критики так відгукуються про твори Дена Брауна: «Ден Браун дав друге життя жанру, що був приречений на зникнення… Його книжки із шифрами і безліччю таємниць сповнені дивовижних образів і постійного руху, завдяки яким від «Втраченого символу» неможливо відірватися. Чудово… Приголомшлива історія про Роберта Ленгдона» (пише New York Times). «Нарешті сталося. «Втрачений символ» уже тут і вам не обов’язково бути масоном, щоб насолодитися твором.. Неймовірно захопливий роман, схожий на американські гірки» (Los Angeles Times) [цит. за: 2].

З вище вказаних цитат, взятих з провідних американських газет, видно, що твори дійсно мають високу популярність у світі, і Ден Браун та його твори є насправді є єдиними у своєму роді, феноменами сучасної літератури. Та й не тільки літератури – адже за мотивами двох його суперзнаменитих творів «Янголи та Демони» і « Код да Вінчі» було знято фільми. Можна сказати, що

його творчість стосується і кінематографу. Але, правду кажучи, читати його твори набагато цікавіше, ніж дивитися фільми за їхніми мотивами. Читаючи, неможливо відірватися, занурюєшся у ті події, які відбуваються, не помічаєш, що відбувається навкруги. Під час читання отримуєш заряд позитивних емоцій, а інколи навпаки, хвилюєшся за долю героїв твору, яка переслідує їх протягом всієї книжки, а потім відриваєшся від читання і розумієш що це тільки книжка, а не реальна історія. Герої потрапляють у різні неприємні історії, а часом опиняються за крок від смерті.

У творах письменника можна простежити сотні цікавих фактів, які підсилюють інтригу у процесі читання. У романах розкриваються таємниці, показуються такі факти біографії видатних діячів культури, науки, політики давніх часів, які до цього не були відомими, і які не розголошувалися. Це інформація про Ньютона (хто б міг подумати що Ісаак Ньютон був засновником масонів?), Леонардо да Вінчі, Кеплера, навіть про Ісуса Христа. Браун розповідає про людей, які кардинально змінили світ, несли просвіту до людей. Але, на жаль, у той час, коли вони жили, люди не сприймали їхні ідеї, і вважали цих вчених чи святих зрадниками. Цю тенденцію підтверджує відомий історичний факт: декілька століть тому світ вважав, що Земля є пласкою, і такі вчені. як Кеплер, Коперник довели, що вона кругла. Тодішній світ не сприйняв цю інформацію, що негативно позначилось на житті науковців, доходило навіть до вбивств. Взагалі, у ці часи точилася запекла боротьба між церквою і наукою. Тому науковці, щоб захистити себе, об’єднувались і створювали братства. Одним із таких яскравих братств є «Ілюмінати», про яке розповідається у романі «Янголи і демони». Тема братств, орденів, і таємних організацій – це взагалі окрема тема для Брауна. У «Коді да Вінчі» він зображує «Пріорат Сіона», у « Втраченому символі» – масонів, «Янголах і демонах» – ілюмінатів.

Ден Браун яскраво розповідає про їхні звичаї, обряди, боротьбу проти церкви. Від цього дійсно пробуджується цікавість, починаєш розуміти скільки речей у світі є цікавих, скільки таємниць не розкрито. З'являється зацікавленість у житті, починає щось цікавити, і ти не тільки існуєш, а живеш! Тобто крім того, що письменник викладає цікаві факти, інтригує і захоплююче

пише, він є ще й каталізатором, мотиватором, який допомагає знайти себе в житті. Це положення справедливе не лише стосовно творів Дена Брауна, але й стосовно більшості гарних книг (не говорячи вже про те, що книги розвивають логічне мислення). Тому молоді важливо читати: саме в такому віці формується характер, світогляд. Тож нехай на такі процеси у молоді впливають цікаві, повчальні твори, а не незрозуміла музика чи фільми, які не мають сенсу.

Кожну книгу Дена Брауна можна вважати неймовірно повчальною. Якщо взяти, наприклад, « Янголи і демони», то це взагалі енциклопедія Ватикану, хоча це й художній твір. У ньому розказується про всі культурні пам'ятки Ватикану, церкви, храми, собори, театри, площі, про їхніх творців, про їхню багатовікову історію. У творі також розповідається про процес Конклаву, тобто обрання Папи Римського.

Не обійшлося у творах Брауна і без кохання. У творі «Янголи і демони» відчутна симпатія між головним героєм твору Робертом Ленгдоном і його асистенткою Вікторією, а у творі «Втрачений символ» із Кетрін Соломон – сестрою його друга Пітера. Таким чином письменник хоче підсилити інтригу, ввести родзинку у свій довгий, пройнятий таємницями і розслідуваннями, твір.

На мою думку, Ден Браун є талановитим і перспективним письменником, а рівних йому у цьому жанрі немає. Його твори є феноменами сучасної літератури. Про це свідчать кількість виданих його книг у багатьох країнах світу, та цитати із телебачення і преси.

Література:

1. Ден Браун : [Електронний ресурс]//Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B5%D0%BD_%D0%91%D1%80%D0%B0%D1%83%D0%BD.
2. Браун Д. Втрачений символ/ Ден Браун: перекл. з англ. – К. : Клуб семейного досуга, 2010. – 608 с.

В.Л.Гордійчук,
студент 1-го курсу,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Науковий керівник: доктор політичних наук, доцент **О.М.Шерман**

ФІЛЬМИ ПРО ДЖЕЙМСА БОНДА ЯК ЗРАЗОК МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ

Актуальність дослідження масової культури обумовлена насамперед її поширеністю в сучасному світі. Вона популярна серед молоді, та й серед людей зрілого віку. «Вікіпедія» визначає **масову культуру (популярну культуру)** як культуру, що популярна серед широких верств населення в даному суспільстві, переважно комерційно успішна та елементи якої знаходяться повсюди: в кулінарії, одязі, споживанні, засобах масової інформації, в розвагах (наприклад, у спорті і літературі). Термін «масова культура» в загальноприйнятому культурологічному значенні вперше застосував у 1941 році німецький філософ і соціолог М. Горкгаймер у праці з відповідною назвою — «Мистецтво і масова культура». Пізніше в США з'являється скорочене слово «маскульт» (англ. *Masskult*), яке ввів у науковий обіг американський філософ Д. Макдональд [1].

Типовим зразком масової культури є фільми про Джеймса Бонда. Цей герой романів англійського письменника Яна Флемінга є надзвичайно популярним у світі. Джеймс Бонд – це агент британської секретної служби, який володіє надзвичайними здібностями та можливостями. Романи Флемінга були дуже швидко екранізовані. Перший фільм було знято у 1962 році режисером Теренсом Янгом, останній у 2013 році [2].

Звісно, за 50 років образ Джеймса Бонда змінювався. У перших фільмах – це майже надлюдина, яка все може, не знає поразок, перемагає усіх ворогів, нічого не боїться, не знає втоми і болю. Згодом образ почав змінюватися, у ньому з`явилися нові риси. Змінювалися і актори, які виконували цю роль, і світ, в якому діє Бонд. І ось на екрани вийшла остання версія пригод Джеймса Бонда - "007: Координати Скайфолл". Критики відгукуються про нього позитивно: «дуже стильний фільм, сильний і насичений, знятий в кращих

традиціях жанру. У цій серії чудово абсолютно все: актори, трюки, локації, костюми, саундтрек у виконанні Адель і, звичайно, тонкий гумор. Без перебільшення - одна з кращих серій "бондіани", знята талановитою командою на чолі з Семсом Мендесом» [3].

Одночасно ми бачимо, що Джеймс Бонд сильно змінився. Він перетворюється на реальну людину, яка старіє, робить помилки, промахується, але все одно залишається кращою. І глядачам подобається такий підхід до улюбленого героя, оскільки він далі залишається переможцем. Молодих глядачів фільми про Джеймса Бонда приваблюють ще й тим, що в фільмі розказуються всі секрети агентів розвідки, як вони працюють під прикриттям в різних бандитських кланах і терористичних угрупуваннях, їх захоплює демонстрація можливостей сучасної техніки. Однак щось схоже можна знайти і в інших фільмах. Все ж ключ до популярності Джеймса Бонда – не лише в розкішному антуражі, на тлі якого відбувається дія: фешенебельні готелях, пляжах, яхтах лімузинах, казино.

Секрет популярності фільмів полягає в характері самого героя, в тому, що він відповідає потребам масового глядача. Джеймс Бонд є символом справжнього чоловіка і професіонала, і водночас цей образ міфологічний: він втілює в собі все те, про що може мріяти і фантазувати звичайна людина, напр., успіх у жінок, надзвичайну силу, уміння вийти з будь-якої безвиході і, головне, неймовірне везіння. Часом відчувалося, що автори «бондіани» трохи іронізують, але вони ніколи не переходили межу, за якою цей образ сприймався би несерйозно.

Звісно, важливу роль у популярності Джеймса Бонда відіграло те, що цю роль виконували дуже популярні актори – Шон Коннері, Пірс Броснан, Роджер Мур, Тімоті Далтон. Кожний з них привносив у образ агента 007 щось своє. В останніх трьох фільмах Бонда зіграв Деніел Крейг. В його виконанні Бонд став ще ближчим до глядача. Новий образ Бонда так сподобався глядачам, що з Крейгом підписали контракт ще на 2 фільми. Отже, ми знову побачимо на екрані трохи постарілого, трохи втомленого, але далі непереможного агента 007. Створюється враження, що Джеймс Бонд — безсмертна фігура «масової

культури»: він житиме так само довго, як довго існуватиме і процвітатиме «масова культура».

Література:

1. Масова культура : [Електронний ресурс]//Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%BA%D1%83%D0%BB%D1%8C%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0

2. Джеймс Бонд : [Електронний ресурс]//Вікіпедія. – Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B6%D0%B5%D0%B9%D0%BC%D1%81_%D0%91%D0%BE%D0%BD%D0%B4

3. Тугушева К. Скайфолл: старий новий Бонд. Джеймс Бонд / Катерина Тугушева : [Електронний ресурс]// Tochka.net. – Режим доступу: http://afisha.tochka.net/ua/14816-skayfoll-staryy-novyy-bond-dzheyms-bond-retsenziya/.